

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА

ФАКУЛТЕТ “УПРАВЛЕНИЕ”

КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ“

Христоско Иванов Богданов

**Ефективност на данъчния контрол в България, в сравнение с държавите от
ОИСР**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за придобиване на образователна и
научна степен „доктор“ по докторска програма: “Световно стопанство и
международни икономически отношения”**

Варна

2018

Дисертационния труд се състои от 204 страници, като:

Въведение – 5 страници;

Основен текст (три глави) – 194 страници;

Заключение – 5 страници;

Списък на литературните източници – 119 заглавия;

Таблицы – 15 броя;

Фигури – 55 броя.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на г. от
..... ч. в зала на Икономически университет – Варна на
заседание на Научно жури, назначено със Заповед РД №
..... от г. на Ректора на Икономически
университет – Варна.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се на
интернет страницата на Икономически университет – Варна, [www.ue-
varna.bg](http://www.ue-varna.bg).

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА
ФАКУЛТЕТ “УПРАВЛЕНИЕ”
КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ“

Христоско Иванов Богданов

Ефективност на данъчния контрол в България, в сравнение с държавите от
ОИСР

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване на образователна и
научна степен „доктор“ по докторска програма: “Световно стопанство и
международни икономически отношения”

НАУЧЕН КОНСУЛТАНТ:

Доц. д-р Веселина Василева Димитрова

НАУЧНО ЖУРИ:

1. Проф. д-р Андрей Боянов Захариев
2. Доц. д-р Здравко Георгиев Любенов
3. Доц. д-р Илиян Генов Матеев
4. Доц. д-р Веселина Василева Димитрова
5. Доц. д-р Георги Маринов Георгиев

РЕЦЕНЗЕНТИ:

1.
2.

Варна
2018

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

Желанието на страната ни да е част от страните-членки на ОИСР, предизвиква интерес към тези държави и сравнението им с България. В ОИСР членуват общо тридесет и пет държави, в това число двадесет и пет, които териториално са разположени в Европа. От членките на Европейския съюз, четири държави не са членове на ОИСР, сред които и България.

Членството на България в ОИСР би било от голяма полза за държавата ни. С участието на България в тази организация, би се увеличил престижът на българската икономика и значително би се увеличила популярността на страната ни в световната икономическа общност. Участието на България в ОИСР ще доведе до извършването на анализи, оценки и предпоставки за икономическо развитие, подпомагане решението на определени проблеми на икономиката, финансовото управление, образованието и социалната политика. Чуждестранните инвеститори биха получили знак, че в България се спазват най-високите стандарти в областта на икономиката и те са сравними с тези в развитите страни, което ще привлече допълнително значителен инвестиционен интерес към България.

След заявеното желание България да е част от държавите-членки на ОИСР, значим интерес представляват нови изследвания в областта на конвергенцията на България със страните-членки на ОИСР. Такива изследвания, са изследванията в областта на данъчната политика и действащите данъчни системи.

Ролята на държавата за формирането на публичните блага, от които се ползва цялото общество, в съвременните условия, е резултат и от прилаганата данъчна политика и възприетата въз основа на нея, данъчна система на държавата. Данъчният контрол, може да бъде разглеждан и

като част от системата за управление на данъчната политика и данъчната система. Обратната връзка, която данъчният контрол предоставя за вземането на управленски решения, в областта на прилагането на данъчната политика е от съществена значимост за нейната ефективност и резултатност.

Ефективността на публичните институции, осъществяващи дейности във връзка с формиране на данъчната политика, данъчната система и данъчния контрол е особено актуална, при все по-нарастващата роля на държавата. В тази връзка, нови изследвания за оценка на ефективността на елементите на данъчната система, в т.ч. ефективността на данъчния контрол като форма на превенция на данъчната система са от изключителна ползност. Не случайно, актуални изчисления за обема от научна информация показват, че в днешно време има над 60 милиона статии, като всяка година се добавят приблизително 1,5 милиона нови такива. Учените по света комбинират все повече знания и очакват нова, непозната информация. В този контекст се появява, развива и утвърждава анализа на текстови данни (text mining – TM). Той представлява сравнително нов инструмент, който през последните години все по-широко навлиза в научноизследователската дейност и се ползва успешно в редица области на знанието – медицина, психология, финанси и счетоводство и др. Съгласно определение на Националния център за анализ на текстови данни във Великобритания, TM се дефинира като “начин за намиране на подходящо знание, скрито в текст като се систематизира в съкратен вид основната част от стратегия, подходяща за комуникиране на потенциални проблеми”.

За нуждите на настоящия дисертационен труд се систематизират текстови данни за две ключови понятия, свързани с ефективността на

данъчния контрол, а именно: “данъци” и “данъчна политика”. Изследването отразява актуалните световни промени при данъците. Така например, в повечето страни от ОИСР данъчните равнища и социалните осигуровки са високи, като това води до значителни публични разходи, чрез които се финансират допълнителни публични блага за обществото. В резултат на това общественото благосъстояние е по-високо от това в България. Интересен за изследване е процесът, чрез който гражданите в страните-членки възприемат по-голяма данъчна тежест. Познавайки начините за оценка на данъчната тежест, бихме могли да дооценим ефектите ѝ и чрез използването на анализ на текстови данни (ТМ.)

Още в глава първа на разработката правим предложение за модел на взаимовръзка между данъчната система и данъчния контрол, който да бъде изследван. Отделните нива на този модел се разглеждат последователно в изложението на дисертационния труд. Оценката на модела се търси чрез прилагането на анализа на текстови данни (ТМ).

Приемаме, че предложената тема на емпиричното изследване отговаря на всички стандарти за анализ на текстови данни. В конкретния случай обработката на текстовите данни се извършва чрез трите основни и максимално достъпни техники на ТМ, а именно: класификация, прогноза и визуализация. Предложената тема е сравнително нова за научните търсения в България и има достатъчен потенциал за развитие в бъдеще.

2. Обект и предмет на изследване

Обектът на изследване са европейските държави-членки на ОИСР и България. Обектът на изследване е проучен чрез обработване и анализиране по 100 (интернет публикации, научни и ненаучни) публикации на английски език. Минималният обем на разглеждана

публикация е 400 текстови знака. Събраните публикации са обработени като текстови файлове и са разграничени по държави. Приоритетно са анализирани европейските държави от ОИСР, България и ЕС като цяло. Обработката на анализа на текстови данни е направена с помощта на R – статистически пакет и са класифицирани онези ТМ “библиотеки” с най-голяма статистическа значимост. Изследването е обработено в периода м.юли-м.септември 2017г. **Предмет** на изследване са елементите на данъчната система, свързани с ефективността на данъчния контрол.

3. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта, поставена в дисертационния труд, е да се използват възможностите на теорията за публичния избор и анализа на текстови данни за даване на обяснение за същността и характерните черти на някои елементи, свързани с ефективността на данъчния контрол. За изпълнение на поставената цел се идентифицират чрез разбираемо емпирично изследване термини, свързани с думите “данъци” и “данъчна политика” в европейските страни на ОИСР и България.

Постигането на така очертаната цел на настоящото изследване изисква да се решат някои конкретни научни задачи:

- изясняване на същността на данъците, данъчната политика и елементите на данъчната система;
- разкриване характера, проявленията на данъчния контрол в търсене на неговата ефективност;
- диференциране на отделните данъчни равнища в страните от ОИСР и България;

- формулиране на работен модел на взаимовръзка между данъчната система и данъчния контрол, който да бъде тестван в хода на анализа на дисертацията;

- проверка на резултатите от анализ на текстови данни за елементи на данъчната система, свързани с постигането на ефективност на данъчния контрол в страните от ОИСР и България;

- очертаване на някои насоки за приложение на анализа на текстови данни в сферата на данъчната политика.

4. Изследователска теза на дисертационния труд

Тезата на изследването е, че по-доброто разбиране за понятията “данъци” и “данъчно облагане”, максимално ясното и точно поднасяне на смисъла им към данъкоплатците, влияе благоприятно върху ефективността на данъчния контрол и данъчните системи на данъчните администрации в страните от ОИСР. Като следствие, данъчните администрации на страните от ОИСР могат да оформят свои подходящи стратегии, модели за обработка на нова финансово-счетоводна информация, за управление на потенциален риск и да подобрят качеството на услугите си, насочени към данъкоплатци и държава. Резултат от всичко това ще са по-ефективното прилагане на данъчната политика, в т.ч. с по-тежко данъчно бреме за данъкоплатците.

5. Методология на изследването

Методологията използвана в дисертационния труд е свързана както с използването на системен научен подход (системно-интегриращ и системно-диференциращ) и сравнителен анализ, така и някои статистически методи (анализ на текстови данни, ТМ). Чрез сравнителен

анализ, метод на наблюдението и дедукция са направени определени изводи, а анализът на текстови данни (ТМ) е проведен за всяка от разглежданите държави, обект на изследване в настоящата дисертация.

6. Ограничения на изследването

В настоящата дисертация приоритетно са анализирани европейските държави от ОИСР, България и ЕС като цяло.

Данъчният контрол за целите на дисертационния труд се разглежда като част от данъчната система, съществен неин елемент, чрез който се извършва превенция и се създава обратна връзка към подобряването и промяната на данъчната система. Тясно-специализираното разбиране за данъчния контрол и неговата ефективност, също има изследователско значение, но то не е основно в настоящия дисертационен труд;

Относно използването анализ на текстови данни (ТМ) и класификация на данни, като метод, следва да се посочат следните ограничения:

1. Изследвани са само текстове на английски език. В повечето случаи това е чужд език за съответната държава, като публикациите свързани с посочените термини са ограничени;

2. Изследваните текстове са моментна снимка, към момента на изследването – 2017 г. В тази връзка не е проследено развитието на резултатите от изследването във времето, което разработката няма за цел;

3. Приложен е само малък брой похвати от инструментариума на анализа на текстови данни (ТМ). В конкретния случай обработката на текстовите данни се извършва чрез трите основни и максимално достъпни техники на ТМ, а именно: класификация, прогноза и визуализация.

4. За да се отстранят определени изкривявания на резултатите при анализа на текстови данни, породени от последиците на последната

световна финансова криза, в изследването не са включени получените резултати от статистическия R-пакет по отношение на най-силно засегнатите европейски държави-членки на ОИСР, а именно Гърция, Италия, Португалия и Испания.

7. Аprobация

Част от авторските проучвания са представени в научни доклади и студия. В тях са разкрити възможности за приложение на теорията и практиката за публичните разходи и ефективността на данъчния контрол за данъчната система на държавите.

8. Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от:

Съдържание

Списък с фигури и таблици

Таблици

Фигури

Списък със съкращенията

Въведение

Глава първа

Характеристика на основните понятия за оценка на ефективността на данъчната политика и данъчния контрол

1. Предложение за модел за връзката между данъчния контрол, данъчната система и данъчната политика
2. Публичните разходи. Данъците като инструмент за формиране на публичните разходи.
3. Значение на данъчният контрол и неговата ефективност

Глава втора

Публичният избор и данъчната политика

1. Публичният избор
2. Данъчната политика
3. Анализ на значението на преките и косвени данъци в данъчните системи на държавите от ОИСР и България, прилики и различия

Глава Трета

Анализ на текстови данни относно данъците и данъчното облагане в страните от ОИСР и България

1. Методология на изследването
2. Дискусия на резултатите по страни
3. Някои основни наблюдения въз основа на получените резултати

Заклучение

Използвана литература

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Въведение

Във въведението е очертана актуалността на темата на дисертационния труд. Дефинирани са обектът, предметът на изследване, основната цел и задачи и изследователската теза. Представени са методите на изследване, като са очертани ограниченията на дисертационния труд.

Глава първа

Характеристика на основните понятия за оценка на ефективността на данъчната система и данъчния контрол

В първа глава на дисертационния труд са изложени характеристиките на основните понятия за оценка на данъчната система и данъчния контрол.

В параграф първи на първа глава е предложен модел на взаимовръзка между данъчната система и данъчния контрол.

Посочено е, че значителна част от специалистите в областта на данъчния контрол го разглеждат като част от данъчната система на държавата. Реализирайки контролната си дейност, институциите на данъчната администрация реализират въведената данъчна система, която отговаря на данъчната политика.

Разбира се от тясно-специализирана гледна точка, данъчният контрол може да бъде характеризирани и с друга същност, но за целите на настоящето изследване се приема, че той е част от данъчната система, нейната обратна връзка към начина, по който се реализира данъчната политика на държавата по прилагането на възприетата данъчна система. В този смисъл данъчният контрол е и форма на превенция.

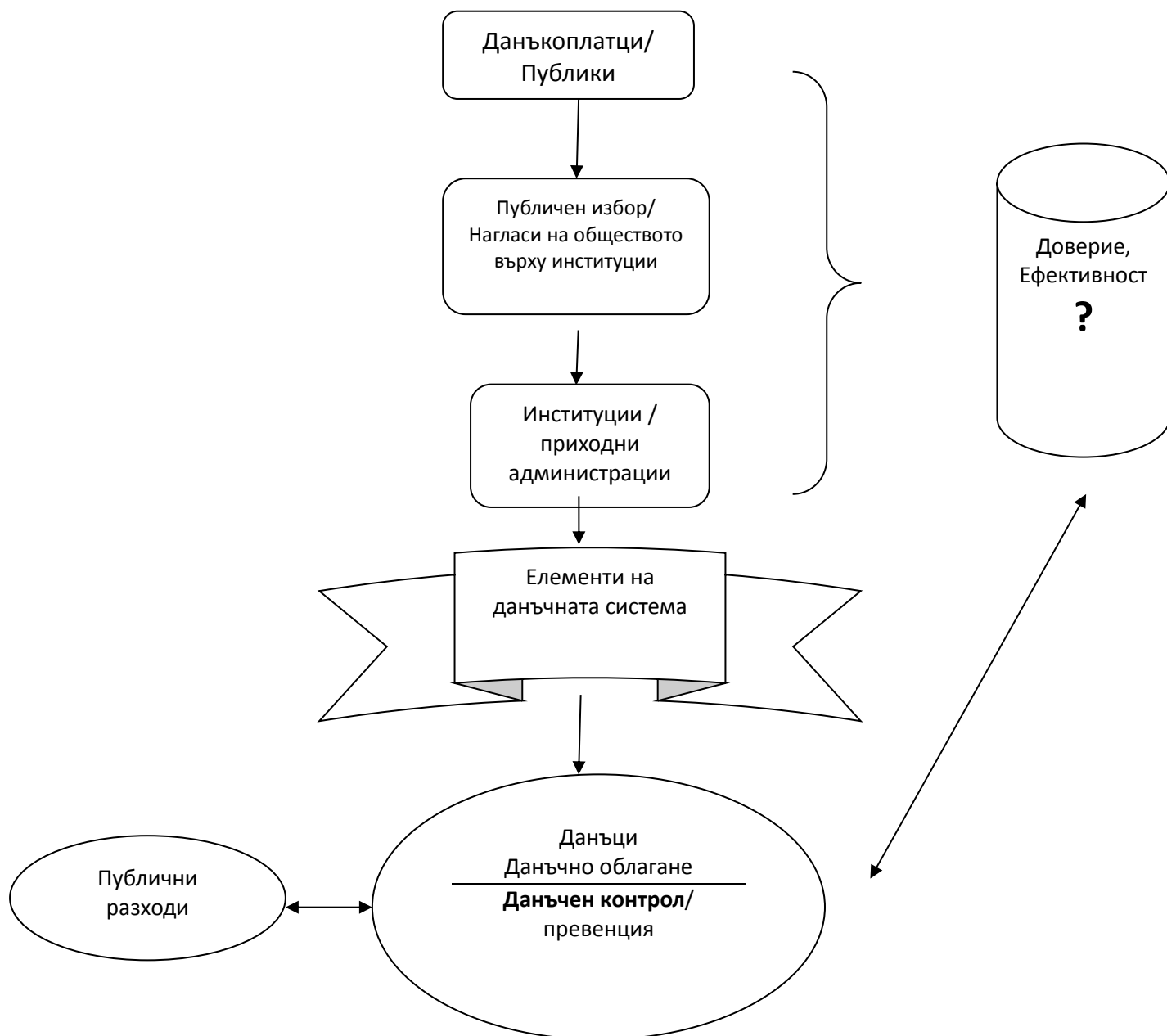
На Фигура 1 е илюстрирана връзката на данъчния контрол с данъчната система с цел осигуряване на необходимите публични средства, за покриването на публичните разходи.

Посоченият модел илюстрира връзката с данькоплатците, които изразяват своето мнение чрез публичния избор, който правят. Институциите се съобразяват с този избор и регулират данъчната система съобразно него. Данъчната система дава представа за реализацията на възприетата данъчна политика чрез елементите – данъци и данъчно облагане и повлиява на ефективността на системата. Превенцията, която има данъчният контрол върху елементите на данъчната система също определя степента на доверие в данъчната политика и институциите.

В хода на анализа на дисертационния труд, поетапно са разгледани всички посочени във Фигура 1 елементи от предложения модел, конкретно в първа и втора глава. Дискусионният въпрос, на който ще търсим отговор е: кой е инструментариумът, който може да способства за повишаване на доверието и ефективността към институциите/приходните администрации; по-какъв начин този инструментариум съдейства за разчитане на публичния избор/нагласите на обществото към институциите и какви са очакванията на данькоплатците/публиките?

Инструментариумът, който предлагаме в настоящото изследване е анализ на текстови данни (ТМ) като резултатите от него за европейските държави-членки на ОИСР и България ще бъдат представени в трета глава на дисертационния труд.

Фигура 1. Предложена за модел за връзка между данъчния контрол, данъчната система и данъчната политика на държавата

Изм.: Авторът

В дисертацията е подчертано, че посоченият модел илюстрира връзката с данькоплатците, които изразяват своето мнение чрез публичния избор, който правят. Институциите се съобразяват с този избор и регулират данъчната система съобразно него. Данъчната система дава представа за реализацията на възприетата данъчна политика чрез елементите – данъци и данъчно облагане и повлиява на ефективността на

системата. Превенцията, която има данъчният контрол върху елементите на данъчната система също определя степента на доверие в данъчната политика и институциите.

Допускаме, че е възможно да има такъв модел на взаимовръзка при европейските държави-членки на ОИСР и България. В значителна част от държавите на ОИСР данъчната система е по-сложна и с по-висока тежест, спрямо доходите и печалбите на данъкоплатците. Само при ефективност на контрола и елементите на данъчната система- данъци и данъчно облагане, публиките/данъкоплатците ще имат доверие в системата и ще приемат по-големи тежести от гледна точка на конкретните си данъчни задължения.

В хода на изложението в дисертационния труд, поетапно са разгледани всички посочени във Фигура 1 елементи от предложения модел, конкретно в първа и втора глава. Дискусионният въпрос, на който се търси отговор е: кой е инструментариумът, който може да способства за повишаване на доверието и ефективността към институциите/приходните администрации; по-какъв начин този инструментариум съдейства за разчитане на публичния избор/нагласите на обществото към институциите и какви са очакванията на данъкоплатците/публиките?

Инструментариумът, който предлагаме в дисертационния труд е анализ на текстови данни (ТМ) като резултатите от него за европейските държави-членки на ОИСР и България са представени в трета глава на дисертационния труд.

Във втория параграф са разгледани публичните разходи и данъците като инструмент за формиране на публичните разходи.

Обърнато е внимание, че публичните разходи постоянно нарастват, като днес достигат до около 40% от БВП на страните от ОИСР и България. Изложено е становището, че исторически погледнато ролята на държавата постоянно се увеличава. Първоначално селското стопанство заема основен дял от производството и заетостта в икономиките на държавите, като постепенно заетостта и производството се индустриализират, а на съвременния етап се трансформират в сферата на услугите.

В изложението не е представено подробно или всеобхватно структурно изследване на промените в икономиките на съвременните държави или увеличението на публичните разходи.

Обосновано е увеличението на публичните разходи и връзката му с данъчната политика и данъчната система на държавата. Установено е, че България, както и страните от ОИСР са със значителни размери на публичните разходи, като дял от БВП.

Ефективното използване на тези средства не е предмет на дисертацията.

За дисертацията основен интерес представлява ролята на държавата за разпределение на доходите и богатствата, като е посочено, че причините за необходимостта от разпределение на доходите в една пазарна икономика могат да са най-различни.

Известни са различни механизми за преразпределение на доходите и богатствата, като най-модерен и масово прилаган механизъм е данъчното облагане.

В дисертацията, данъците са разгледани като основния инструмент за формиране публичните разходи.

Извършен е анализ на данните за формиране на приходите в държавния бюджет в България и страните от ОИСР за периода 2008-2016 г.

Установени са приходите от данъци, като дял в бюджетите на държавите от ОИСР и България за периода 2008-2016 г.

На тази основа, е определено изключително важното значение на данъчните приходи, при формирането на публичните разходи.

В тази част на дисертацията, са изложени принципите, върху които почива данъчното облагане.

В дисертационния труд, въз основа на съвременните разбирания за данъка са изведени неговите функции.

Обърнато е внимание, че същността на данъка, неговите функции и особености се реализират чрез данъчната система на държавата, като данъчната система е исторически възникналата и законодателно утвърдената система от данъци и тяхната организация, като във функционален аспект системата включва броя на прилаганите данъци и тяхната организация, а в институционален аспект – органите и институциите, които приемат законите за данъците, и органите на изпълнителната власт, които организират събирането на данъците и контрола върху данъчното облагане.

Изяснено е в изложението, че най-важният проблем в данъчната система са видовете данъци и тяхната структура. Приема се, че в съвременните данъчни системи преките и косвени данъци съжителстват помежду си, но е различно съотношението между тях в отделните страни, в зависимост от тяхната специфична данъчна политика, която прилагат.

Изведена е гледна точка, която е от съществено значение за изложението в дисертационния труд, а именно че за развитието на модерната държава от значение е данъчното облагане на доходите и имуществото, данъчното облагане на печалбите на предприемачите и данъчното облагане на потреблението, тъй като това са най-значимите

данъци в структурата на данъчната система на България и страните от ОИСР.

По нататък в дисертацията е разгледан ДДС, като косвен данък, който е само пропорционален на добавената стойност, създадена от конкретната стопанска дейност.

Всички държави-членки на ОИСР и България прилагат този данък.

В изложението е посочено, че данъкът върху добавената стойност съществува вече 50 години. Днес над 140 държави по света разчитат на приходите от него, което практически потвърждава широката му приложимост. Постъпленията от него възлизат средно на около една четвърт от всички приходи от данъци. За България и страните-членки на ОИСР, в периода 2008 – 2016 г. ДДС има голям относителен дял, като приход в бюджета. Значението на ДДС е голямо както по отношение на косвените данъци, тъй като той заема значителен дял, така и като част от приходите от всички данъци.

Въз основа на изложението в този параграф е обобщена и структурата на данъчната система на България.

В третия параграф на първа глава е показано значението на данъчния контрол и ефективността. Предвид изложеното, може да се направи извода, че данъкът независимо от неговото видово разнообразие, трудности по неговото определяне и внасяне е обективна потребност и без него държавата не би съществувала. Той поставя всички данъкоплатци при еднакви условия и задължения, което е важно условие за ефективното действие на данъчните регулатори.

Данъчно-осигурителният контрол е функция на държавното управление. Чрез него се акумулират главно републиканските данъците и задължителните осигурителни вноски.

Изяснена в изложението е същността на данъчния контрол, която се разглежда от различни гледни точки. Когато данъчния контрол се разглежда като вид финансов контрол, е необходимо да се изяснят неговите – обект, предмет, задачи, цели и обхват на данъчния контрол и въз основа на това, да се даде определение на този вид финансов контрол.

На тази основа са представени и обобщени различни гледни точки за данъчния контрол.

Представена е и гледната точка, съгласно която данъчният контрол се разглежда като подсистема на данъчната система.

В научните публикации, свързани с данъчния контрол се посочва, че с цел акумулиране на средствата от данъци в съответните бюджети всяка държава обособява своя данъчна система, включваща различните видове данъци, начините на облагане, отчитането и контрола върху тях, които от своя страна са отделни нейни подсистеми. С други думи тези автори разглеждат данъчния контрол, като част от данъчната система на държавата.

В края на изложението на параграфа е посочено, че като заключение към разглежданите въпроси, следва да се посочи, че ефективността на данъчния контрол, следва да се обвърже и с особеностите на ценностите и предпочитанията на членовете на обществото. Проведени са множество изследвания, в т.ч. и в България, свързани с културата на населението и произтичащите от това особености в поведението им, които дават отговор на въпроси свързани и с данъчния контрол.

Следователно, нагласите на обществото следва да се анализират и проучват.

Разгледана е ефективността като икономическа категория, като е посочено, че това може да бъде извършено от различни гледни точки.

Представени са различни гледни точки, които в крайна сметка са обобщени. Изяснено е, че ако няма сериозни методически препятствия за установяване разходите за получаване на ефекта, главният проблем на оценката на ефективността на управлението ще бъде характеризирането на състоянието на управляваната система и чувствителността на това състояние спрямо въздействието на субекта на управление.

Посочено е, че при оценяване на дейността на публичните организации измерването на техните резултати е най-сложният елемент и се извършва по-трудно, отколкото в частните предприятия. Това е така, защото публичните организации в повечето случаи произвеждат стоки и услуги, които количествено трудно могат да се оценят, докато в частния сектор установяването на цената, която съответства на конкретния вид услуга (стока), позволява измерването на резултатите от тяхната дейност.

Изразено е мнението, че усилването на ролята на държавата в икономиката напоследък неизбежно се налага, и то в много отношения, но това следва да се извършва и чрез преследване на ефективност от намесата. Така че, задачата за повишаване ефективността на дейността на публичните организации, управляващи процеси и предлагащи услуги на населението е особено актуална.

В дисертационния труд е направено разграничение относно ефективността в частните и публичните организации. В частните организации е възможно да се установява поотделно ефективността на производството и ефективността на управлението. В тези организации

ефективността на управлението се разглежда, измерва и оценява в пряка връзка и зависимост от ефективността на производството. Преобладават мненията на авторите, че ефективността на управлението в частните организации се свежда главно до получаването на максимални производствени резултати при минимални разходи за труд от управленските работници.

Дадено е становище относно ефективността в публичните организации и начинът, по който тя следва да бъде определена, тъй като служителите на публичните организации извършват преобладаващо умствен труд, заради характера на дейността, не може ясно да се разграничи приносът на ръководителите от труда и приноса на служителите, непосредствено заети с конкретната дейност при извършването на дадена публична услуга.

Представени са техническата и икономическата ефективност, като разновидности на ефективността в публичните организации.

Много удачно третиране на въпроса с оценката за резултатите от дадена програма на публичните организации би било данните за критериите за оценка да се събират преди прилагането на дейностите по програмата, а не след приключване на дейностите.

Събирането на данни за това, как да определим критериите за оценка, след като вече сме извършили оценяваната дейност, категорично не допринася за натрупване на полезна информация. Но пък може да допринесе за представяне на постигнатите резултати в най-благоприятната им светлина, затова и нерядко се практикува.

В заключение на този параграф е посочено, че икономическата ефективност на дейността на публичните организации отразява

съотношението между получените крайни резултати и направените разходи.

Изведен е методическият подход, за определяне на ефективността на организациите за публични услуги и какви елементи следва да включва този подход.

Направен е извод, че ефективността има нужда да бъде изследвана и с друг тип инструментариум, който да включва и нагласите на обществото към една или друга данъчна политика, данъчна система или технология на конкретен данък. Посочено е, че такъв инструментариум би могъл да бъде анализът на текстови данни (text mining, TM), който представлява сравнително нов инструмент, навлизащ през последните години все по-широко в научноизследователската дейност.

Глава втора

Публичният избор, данъчната политика и данъчните системи

В глава втора на дисертационния труд са изложени въпроси свързани с теорията за публичния избор и на тази основа изработените данъчните политики на България и страните-членки на ОИСР, проявени чрез техните данъчни системи.

В параграф първи на втора глава е представена теорията на публичния избор, като основна икономическа теория, която дава отговор на въпроса как се формира изборът на гласоподавателите, при реализирането на данъчната политика на държавата.

На тази основа е прието, че след като данъчната политика се формира от нагласите на гласоподавателите, от съществено значение е да се познава начинът, по който те възприемат мерките и действията на

институциите по отношение на данъците и данъчния контрол. В тази връзка е и проведения анализ на текстове в трета глава, чрез който се цели да се установи, как се възприемат едни и същи понятия в държавите-членки на ОИСР и България.

В изложението на първия параграф на втора глава са направени изводи, които произтичат от изложението.

Така, след като е установено, че взаимодействието на индивидите в обществото, независимо че изглежда разнопосочно, обосновано от техните лични интереси, води до необходимостта от техни колективни действия. Действия, които водят до постигането на личните цели и ефекти, но следствие от колективното взаимодействие. Всъщност, колективното взаимодействие се явява закономерност при постигането на индивидуалните егоистични цели, на отделните индивиди. Примерите в тази връзка са многобройни. Всяка създадена регулация и съответна публична¹ институция, която следва да я право-прилага е пример за колективно взаимодействие в обществото.

Както е посочено и преди това, данъците са основния източник за финансиране на публичните разходи, но в определени случаи се налага държавата да прибегва и до публичен дълг².

Разгледани са различни гледни точки в икономическата теория, които са в основана та теорията за публичния избор.

Икономистите, които теоретизират публичния избор, смятат че той се осъществява при същите принципи, които икономистите използват, за да анализират действията на хората при пазарното стопанство. Така

¹ Тук „публичен“ не се използва в правния смисъл на термина, а в смисъл, на който се отнася до обществото.

² Захариев, Андрей, Управление на дълга: [Учебник за студентите на СА Ценов - Свищов] / Андрей Захариев . - 3. прераб. и доп. изд. . - Свищов : Акад. изд. Ценов - Свищов, 2012 . - 331 с.

неокласическата икономическа теза, че индивидът взема решения относно действията си в стопанството, въз основа на личния си интерес се пренася в теорията за публичния избор, като обобщено представяне желанията и интересите на индивидите. Така икономистите (основно Д.Бюканън) приемат, че въпреки че хората, които са и избиратели, имат нагласа и за алтруизъм, грижа за другите, когато трябва да направят политически избор, те действат основно от гледна точка на личния си интерес. Тези лични интереси се реализират чрез вота на избирателите, когато трябва да направят избор. С други думи, решенията за използването на публичните блага се вземат не от отделни индивиди, а от колективни органи, институции, които действат от тяхно име.

Като заключение в параграфа е посочено, че теорията за публичния избор в крайна сметка агрегира търсенето и предлагането на публични блага. От една страна са индивидите, които действайки мотивирани от личния си интерес, се съгласяват да правят колективен избор, чрез който предопределят търсенето на публични блага. Срещу тях стоят политиците и чиновниците (бюрократите), които въз основа на колективните искания на избирателите (индивидите), вземат решения какви публични блага да предложат, така се получава размяна, срещу политическия избор на индивидите, политиците и бюрократите предлагат решения. Така, срещу направения от страна на избирателите политически избор, чрез механизма на гласуване, политиците вземат политически решения, които са в техен интерес. Както В.Владимиров посочва (Цветан Коцев и др., 2008): „Самият обществен избор представлява непазарен процес за установяване и съгласуване на обществените предпочитания относно производството и доставката на публични блага. В хода на обществения (публичен избор) се вземат колективни решения от обществена група или от нейно име

относно използването на ресурсите и разпределението на благата в публичното стопанство“.

Във втори параграф на глава втора са изведени основните дейности, които реализира данъчната политика. Посочено е, че тя има икономическа функция; социална функция; фискална функция; международна функция и екологична функция.

Акцентирано е, че за реализацията на конкретна данъчна политика в държавата е важно как тя ще бъде проектирана, чрез възприетата данъчна система.

Изведен като най-важен проблем при организирането на данъчната система на държавата е структурата и видовете данъци, които се използват.

Изяснено е, че съвременните данъчни системи са основно комбинация от преки и косвени данъци.

В трети параграф на глава втора е направен анализ на значението на преките и косвени данъци в данъчните системи на държавите от ОИСР и България, като са открити приликите и различията, както между отделните държави-членки на ОИСР, така и приликите и различията между тях и България.

За целите на анализа в дисертацията, са разгледани облагането на доходите на физическите лица, корпоративното подоходно облагане и облагането на стоките и услугите (косвените данъци за потреблението) в държавите-членки на ОИСР и България.

Обоснован е изборът върху тези три елемента на данъчната система на България и държавите от ОИСР, като предпоставките за него са:

- Големият относителен дял на тези три източника на бюджетни приходи за бюджетите на България и държавите от ОИСР;

- Значителният обхват на тази данъци. По-същество това са най-разпространените преки и косвени данъци в данъчните системи на съвременната държава. Преките данъци обхващат всички физически лица, извършващи самостоятелна дейност или посредством организираните на някакво предприятие. Косвените данъци е известно, че са най-масовите видове данъци, плащани от всички членове на обществото;

- Уеднаквяване на методологията използвана от държавите членуващи в ОИСР и България, така че изследваните данни да са съпоставими.

За да се извърши съпоставка и анализ на данните за отделните държави-членки на ОИСР и България, е извършена проверка относно съпоставката на данните и е установено, че те са съпоставими и сравними.

Въз основа на извършения анализ в дисертацията (за периода 2008-2016 г.), са направени следните изводи:

Относно корпоративния данък

Установен е неговият относителен дял, като дял от БВП на държавите-членки и България.

Анализът показва, че приходите от корпоративен данък за отделните държави запазват определена тенденция и своя относителен дял през годините. Средно за страните, в т.ч. и България, относителният дял на корпоративните данъци като процент от БВП се движи между 1,3% и 5,7%. С по-ниски относителни дялове, като процент от БВП са държави като: Естония, Исландия, Гърция, Словения, Унгария. В горната част на изследвания диапазон са държави, като: Люксембург и Норвегия. Норвегия може да бъде характеризирана и като изключение, особено за периода

2008-2015 г. През 2016 г. данните за относителния дял на корпоративните данъци, като процент от БВП на държавата остават в горния диапазон на изследването.

Относно стандартната ставка за корпоративен данък в държавите-членки на ОИСР, сравнено с тази в България се установи, че България (подобно само на Ирландия) прилага много ниска данъчна ставка за корпоративно доходно облагане, повече от два пъти по-ниска от средната за страните-членки на ОИСР. В същото време, делът на корпоративния данък, като дял от БВП не е най-ниския, спрямо страните-членки на ОИСР. Тази констатация, води до извода, че независимо от ниската данъчна ставка за корпоративно облагане, в България правилата за формирането на данъчната основа за облагане с този данък, са с по-голям обхват, отколкото другите страни-членки, които прилагат по-високи данъчни ставки за корпоративните си данъци.

Относно доходното облагане

При анализиране на относителния дял, който формират доходните данъци, в приход на бюджетите на отделните държави-членки на ОИСР и България, са съпоставени данните отново за периода 2008-2016 г.

Изводът, който е направен в дисертацията е, че доходните данъци формират приходи в бюджета на България, в значително по-малка степен от средния за държавите-членки на ОИСР. От друга страна обаче, по този показател се нареждаме до някои държави-членки, като Словакия, Полша, Чехия, Латвия и Словения. Очевидно има нещо общо в данъчните политики относно доходното облагане на тези страни-членки на ОИСР и България, за да се стигне до тези сравнителни резултати. Както ще се

окаже, общото е плоското данъчно облагане на доходите на физическите лица.

В параграфа са направени и следните изводи:

- минимални данъчни ставки нямат само страните, които прилагат плоско данъчно облагане, а не прогресивно, това са Естония, Латвия, Унгария от 2011 г. и Чехия;

- що се отнася до използването на необлагаем минимум от държавите-членки, следва да се посочи, че една малка част от тях не прилагат такъв в своите подоходни данъчни системи;

- всички държави-членки на ОИСР, за разлика от България, прилагат необлагаем минимум в данъчните си системи за подоходно облагане, като изключение правят само четири от тях: Унгария, Финландия, Франция и Швейцария.

Резултатите от извършения анализ в дисертацията са обобщени, както следва:

1. Относно облагането на доходите на физическите лица. Значителната част от държавите-членки на ОИСР, прилагат прогресивно подоходно облагане в данъчните си системи, относно облагането доходите на физическите лица. Изключение от това, към 2016 г. правят Естония, Унгария и Чехия, т.е. три от двадесет и пет държави не прилагат прогресивното подоходно облагане. Следователно, можем да направим извод, че прогресивното подоходно облагане е особено популярно в данъчните системи на държавите-членки на ОИСР.

След анализ на минималните и максималните данъчни ставки при прогресивното подоходно облагане, което прилагат някои от държавите, можем да твърдим, че има скала в облагането на доходите, но поради по-ниската максимална данъчна ставка, която прилагат тези държави, какъвто

е случаят с Швейцария, то тяхната прогресивна данъчна система за облагане на физическите лица значително се доближава до плоската.

България, подобно на страните-малцинство в ОИСР, не прилага прогресивно подоходно облагане, като в същото време прилага изключително ниска пределна ставка на данъка върху дохода на физическите лица.

2. Относно необлагаемия минимум. Всички страни, които прилагат прогресивно данъчно облагане, прилагат и необлагаем минимум, с изключение на Финландия, Франция и Швейцария. От друга страна, част от страните-членки, които прилагат плоско данъчно облагане в данъчните си системи за подоходно облагане на физическите лица, прилагат и необлагаем минимум, като Чехия, Естония и Латвия. Следователно, необлагаемия минимум е характерна черта в данъчните системи на страните-членки на ОИСР.

България не прилага необлагаем минимум в плоското си подоходно данъчно облагане. Причината да не се възприема необлагаем минимум е въведената ниска пределна данъчна ставка на данъка от 10%.

3. Относно размерите на минималните и максималните данъчни ставки при прогресивното подоходно облагане, налично в съответната държава. Предвид особеностите в подоходното облагане в данъчните системи на страните-членки, минималните и максималните данъчни ставки варират значително. Така, например относно минималните данъчни ставки, те започват от 0,77% в Швейцария и достигат до 42% в Германия и 38,3% в Австрия. Констатацията относно максималните данъчни ставки не е по-различна, от 13,20% в Швейцария, до 52% в Холандия и 55% в Австрия.

Възприетата пределна данъчна ставка в България от 10%, води до извода, че страната ни е въвела специфичен подход в данъчната си система относно подоходното облагане на физическите лица.

Данъци върху стоките и услугите (косвени данъци)

При анализиране на относителния дял, който формират косвените данъци в приход на бюджетите на отделните държави-членки на ОИСР и България, се установи, че България надвишава средните за страните-членки относителни дялове за приход в бюджета на косвените данъци, като част от БВП на отделните държави. Това се определя от значителното влияние на приходите от косвени данъци, върху бюджета на България.

Що се отнася конкретно до ДДС, следва да се отбележи, че въз основа на анализът се установи, че този данък е сравнително унифициран за страните-членки на ОИСР и България, като за това е налице логично обяснение.

Въз основа на извършените обобщения и анализ в дисертацията относно косвените данъци прилагани в ОИСР и България, са налице следните изводи:

➤ Регионални различия. Държавите, в които са въведени специфични регионални данъчни ставки по ДДС са общо 5 от 25, като това са: Австрия, Гърция, Испания, Португалия и Франция. Тази специфична особеност на тези пет държави-членки се дължи на особености свързани с обществено-политическото устройство на отделните държави и желанието да се провежда в регионите определена данъчна политика, обоснована от особеностите на самите региони, където тя е приложена. Тази особеност не може да бъде изтъкната като характерна за страните-членки на ОИСР, защото се прилага само в 20% от тях. Следователно, само една пета от

страните-членки прилагат регионални различия в данъчните си системи по отношение на ДДС;

➤ Намалени данъчни ставки за ДДС, спрямо стандартната. Държави, които прилагат намалени данъчни ставки за ДДС са преобладаващите членки на ОИСР. Видно от изложението по-горе, това са всички държави-членки на ОИСР, с изключение на Дания, която не прилага такива ставки, т.е. 24 от 25 държави прилагат такава данъчна политика относно косвеното си облагане с ДДС. Следователно тази особеност може да бъде определена като основна черта (96% от страните-членки прилагат намалени данъчни ставки) на данъчните системи на страните-членки във връзка с прилагането на ДДС;

➤ Промяна на стандартните данъчни ставки за ДДС през анализирания период. През анализирания период (2008-2016 г.), само две държави-членки (Латвия и Исландия) намаляват стандартните си данъчни ставки за ДДС, от общо 25 страни-членки, които ги задържат или увеличават. Следователно, за изследвания период повечето държави-членки (92% от всички) задържат или увеличават стандартните си данъчни ставки за ДДС;

➤ Средна стандартна данъчна ставка за ДДС, за държавите-членки. През анализирания период дванадесет държави от страните-членки имат стандартна данъчна ставка за ДДС по-висока от средната за ОИСР, а другите тринадесет страни-членки имат равна или малко по-ниска стандартна данъчна ставка. Следователно, като изключим Швейцария, като цяло страните-членки имат сравнително единна политика по отношение на стандартната данъчна ставка за ДДС.

Обобщенията посочени по-горе са използвани като сравнителна база, за установяване на приликите или различията на страните-членки на ОИСР

с тези в България. Така, България всъщност се вписва в характерните черти на данъчните системи на страните-членки, по четирите критерия.

Глава Трета

Анализ на текстови данни относно данъците и данъчното облагане в страните от ОИСР и България

В трета глава на дисертационния труд са изложени въпроси свързани с използването на анализа на текстови данни ТМ (text mining, ТМ) относно данъците и данъчното облагане в страните от ОИСР и България.

В параграф първи на глава трета е изложена методологията на изследването.

Анализът на текстови данни представлява сравнително нов инструмент, който през последните години все по-широко навлиза в научноизследователската дейност и се ползва успешно в редица области на знанието.

Всъщност, ТМ показва до каква степен две думи се срещат често в определени текстове на един и същ език. Целта на анализа на текстови данни е да намери съвпадение или разминаване в терминологията. Този вид анализ де-факто илюстрира степента на възприемане и тълкуване на дадено понятие в определени държави. Смисълът му е особено ценен за събиране на информация за определени възприятия, за прогнози и др. Последователността, която спазват изследователите при прилагане на анализа на текстови данни включва класификация на данни, прогноза на основа на данните, визуализация на данните, регресионен и клъстерен анализ.

ТМ анализът е изключително подходящ за запълване на празнотата от познания и за икономически дейности като например финансово-счетоводен анализ, данъчен контрол и др.

ТМ намира приложение и по отношение разбираемостта, приложимостта на Общоприетите счетоводни принципи (GAAP) за събиране и актуализация на счетоводна информация.

За нуждите на дисертацията са систематизирани текстови данни за две ключови понятия, свързани с ефективността на данъчния контрол, а именно: “данъци” и “данъчна политика”.

Целта на тази систематизация е да се идентифицират чрез разбираемо емпирично изследване термините, свързани с думите “данъци” и “данъчна политика” в различните страни на ОИСР и България. За изпълнение на поставената цел на емпиричното изследване са разгледани публикации от 2017 г. на английски език (научни и ненаучни от интернет), за всяка от двете категории думи “данъци” и “данъчно облагане” като се прави моментна снимка на възприятието им в страните от ОИСР и България. Обект на изследване са европейските държави-членки на ОИСР, България и някои специализирани институции.

За всяка от разглежданите държави са обработени и анализирани по 100 публикации на английски език при използване на сайтове с разширения .eu и .bg, достъпни онлайн. Минималният обем на разглеждана публикация е 400 текстови знака. Събраните публикации са обработени като текстови файлове и са разграничени по държави. Приоритетно са анализирани европейските държави от ОИСР, България и ЕС като цяло. Обработката на анализа на текстови данни е направена с помощта на R – статистически пакет и са класифицирани онези ТМ “библиотеки” с най-голяма статистическа значимост. В конкретния случай

обработката на текстовите данни се извършва чрез трите основни и максимално достъпни техники на ТМ, а именно: класификация, прогноза и визуализация.

Във втория параграф на трета глава са обобщени резултатите по различни държави-членки на ОИСР и България. За двете категории думи “данъци” и “данъчно облагане” при значимост на данните >0.8 .

При някои държави се налага стойностите да бъдат занижени до >0.6 или >0.7 в зависимост от получените най-важни, значими резултати.

Посочено е, че когато данъчните нормативни актове въплъщават солидна и ясна данъчна политика, всички имат ползи: корпоративните и индивидуални данъкоплатци могат да предвидят данъчните последици от своите действия, администраторите могат да изготвят ясни правила и да събират данъци по-лесно, а правителствата могат да получат необходимите приходи в разумен срок.

Обратно, когато данъчната политика е сложна, неясна, противоречива или непредсказуема, всеки губи: данъкоплатците се объркват и не плащат данъци, които дължат, администраторите не могат да изготвят ясни правила, стратегии за комуникация и/или да събират данъци лесно и правителствата се борят, за да получат навреме данъчните приходи, които очакват.

Въз основа на изложението в този параграф е направен извод, че там където доверието в данъчните администрации е ниско, данъчната политика се основава на одити, глоби, контрол и пр. Това е единствения начин, данъчната система да бъде ефективна. Обратно, в атмосфера на доверие, данъчният морал, възприеман като справедливост на данъчната

система, е особено важен за насърчаване спазването на данъчна политика и гарантиране на нейната ефективност.

При тълкуване на данните по страни, под внимание са взети и най-актуалните равнища на корпоративни и подоходни данъци за страните от ОИСР - по данни на финансовите анализатори на Deloitte, KPMG, PWC.

В третия параграф на глава трета са илюстрирани някои основни наблюдения, въз основа на получените резултати, след приложението на ТМ.

В резултат на анализирания резултати чрез анализ на текстови данни за категориите “данъци” и данъчно облагане” в европейските страни от ОИСР и България чрез статистическия R-пакет, можем да направим някои ключови наблюдения:

- Развитите европейски държави от ОИСР освен стандартното възприемане на термините “данъци ” и “данъчно облагане” имат и по-иновативни смислови препратки за възприемане на данъчната политика. В тази връзка, данъчните им администрации се очаква да бъдат по-ефективни;

- По-слабо развитите европейски държави от ОИСР възприемат данъчната практика на развитите икономики като по-добра, като пример за подражание;

- При новите страни-членки на ЕС се наблюдава по-малък обхват от думи, поясняващи терминологията на “данъци” и “данъчно облагане”. При тези държави изпъкват повече някои нежелани или отрицателни конотации с термините.

- Съществува съвпадение в използваната терминология за категориите “данъци” и “данъчно облагане” чрез R-пакет в публикациите на ЕС, ОИСР,

МВФ, СБ, ООН. Обратно, използването на други източници на информация води до асиметрия, разминаване.

• Директно сравняване на ефективността на данъчната политика и контрол по страни чрез анализ на текстови данни е трудно да бъде направено. Желателно е държавите да се разглеждат самостоятелно като за всяка се очертават конкретни тенденции. При все това, обобщени резултати от анализа на текстови данни за ЕС, ОИСР, МВФ, СБ, ООН и др. спомагат за сближаване на сравнението по държави. В тази връзка начина на проверка на ефективността от събиране на данъците може да се насърчи чрез изследвания и публикации, при които се наблюдават и социално-икономически променливи от "крайната фаза" на данъците – разходи за здравеопазване, околна среда, образование, транспорт, жилищно настаняване и др. В този смисъл, R-пакетът ще включва още категории от думи.

• В рамките на европейските държави, "доход" и "корпоративен" са думите, които най-често се срещат при тълкуване на взаимовръзките с термините "данъци" и "данъчно облагане". Очевидно обществото в страните от ОИСР проявява постоянен и осезаем интерес към промените, свързани с тях.

На Фигура 2, са посочени конкретните данни по страни, получени чрез анализа на текстови данни.

Фигура 2. R-пакет на най-често срещаните фискални термини, за европейските страни от ОИСР

[1] "at"

[1] "also" "avoidance" "income" "law" "may"

[6] "one" "tax" "taxation" "taxes" "will"

[11] "can" "countries" "country" "capital" "financial"

[16] "firms" "rate" "year" "evasion" "information"

[21] "public" "see" "wealth"

[1] "be"

[1] "income" "tax" "will"

[1] "ch"

[1] "income" "tax" "taxes" "can" "countries"

[6] "evasion" "compliance" "morale" "switzerland" "swiss"

[1] "cz"

[1] "income" "tax"

[1] "de"

[1] "income" "tax" "taxes" "countries" "firms" "rate"

[1] "dk"

[1] "income" "tax"

[1] "ee"

[1] "income" "tax" "estonia"

[1] "fi"

[1] "income" "tax" "countries"

[1] "fr"

[1] "also" "companies" "income" "tax" "taxation" "taxes"

[7] "will" "can" "countries" "data" "economy" "france"

[1] "hu"

[1] "income" "tax"

[1] "ie"

[1] "tax" "countries"

[1] "il"

[1] "also" "income" "may" "one" "policy" "tax"

[7] "taxes" "will" "can" "financial" "rate" "year"

[13] "bank" "banks" "credit" "foreign" "public" "risk"

[19] "see" "total" "value" "line" "usd" "page"

[25] "israel" "nis"

[1] "is"

[1] "tax" "usd"

[1] "lu"

[1] "tax" "class" "luxembourg" "shares"

[1] "lv"

[1] "income" "tax" "will" "bank" "latvia"

[1] "nl"

[1] "income" "tax" "will" "countries" "dutch"

[1] "no"

[1] "income" "tax"

[1] "nz"

[1] "avoidance" "tax" "new" "usd"

[1] "pl"

[1] "tax"

[1] "se"

[1] "also" "avoidance" "business" "case"

[5] "companies" "however" "income" "international"

[9] "law" "may" "member" "oecd"

[13] "one" "rules" "state" "states"

[17] "tax" "taxation" "taxes" "will"

[21] "can" "countries" "court" "capital"

[25] "corporate" "general" "company" "see"

[29] "system" "sweden" "treaty" "swedish"

[1] "si"

[1] "also" "business" "income" "tax" "will"

[6] "management" "shall" "financial" "year" "bank"

[11] "interest" "risk" "system" "vat" "slovenia"

[16] "bks"

[1] "sk"

[1] "income" "tax"

Изм.: Изчисления на автора

Така в дисертационния труд, стигаме до следните изводи:

- При всички разглеждани държави смисловите препратки за думите “данъци” и “данъчно облагане” насочват към законотворчеството, действията на правителствата. Тези ефекти имат пряко въздействие върху ефективността и прозрачността на данъчните администрации на отделните страни;

- Анализът на текстови данни обогатява възприемането, разбирането за прототипа на всяка една данъчна политика, данъчна институция, данъчна реформа;

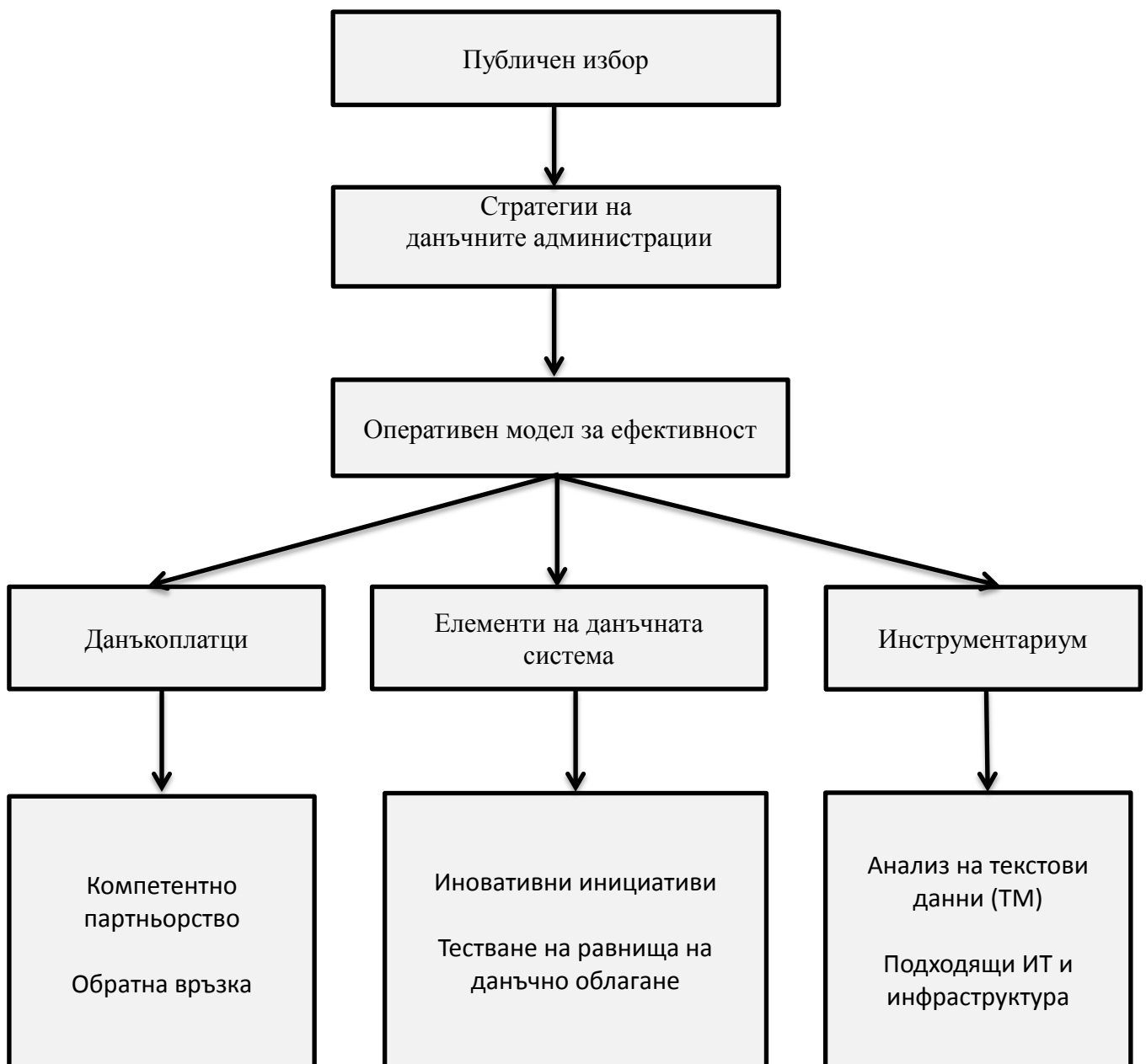
- При по-голямата част от разглежданите държави няма отрицателни конотации, свързани с думите “данъци” и “данъчно облагане”. Едновременно с това се наблюдават смислови препратки от пожелателен характер за подобрене и реформа;

- Изследванията в областта на счетоводството и финансите чрез ТМ в

България са оскъдни, дори несъществуващи. Утвърждаването на използването на аналитичния подход на ТМ би улеснил работата на институции и би помогнал за повишаване на тяхната ефективност.

В резултат на нашите наблюдения и получените резултати от изследванията ни за европейските страни от ОИСР и България, на Фигура 3 представяме авторов модел за ефективност на данъчния контрол, неговите участници, взаимосвързки и мястото на анализа на текстови данни (ТМ).

Фигура 3. Модел за ефективност на данъчния контрол при използване на анализ на текстови данни (ТМ)

В дисертационния труд е посочено, че оперативният модел за ефективност е призван да постигне добавена стойност чрез три основни механизма:

1) Чрез данъкоплатците – както участието им, така и успешното им интегриране в процеса на публичен избор увеличава способността на данъчната система да подобри качеството на данъчното облагане. Затова и фактори като компетентно партньорство и обратна връзка с данъкоплатците са полезни за нормалното функциониране на предложения модел;

2) Чрез елементите на данъчната система – в условията на глобализация данъчната система има за задача да подпомага иновационните инициативи на участващите субекти в процеса на данъчно облагане. За целта, анализът им се свързва със стимулирането на иновационно развитие чрез тестване на различни данъчни равнища (вкл. запазване, увеличение или намаление на данъците). Това иновативно развитие несъмнено оказва влияние върху публичните приходи и публичните разходи и върху икономическото благосъстояние на отделните държави;

3) Чрез използване на нов инструментариум – индикаторът, предложен за нуждите на дисертационния труд е анализът на текстови данни (ТМ). ТМ е инструмент за анализ на определен обем от научна информация, която оформя възгледите за избрани понятия в предложение на модел за ефективност. ТМ е интердисциплинарен похват, който комбинира статистически, езикови, информационни и други техники и за адекватното му приложение се нуждае от подходяща инфраструктура (напр. е-услуги и пр.). В случая, ТМ предлага реалистична моментна снимка на ситуацията и възприятията за понятията “данъци” и “данъчно

облагане” за европейските страни-членки на ОИСР и България. Този инструментариум е относително лесен за приложение и е подходящ за анализ на промените в поведението на данъчните администрации и стила на тяхното институционално представяне.

Заклучение

Извършените съпоставки и анализ в дисертацията установиха, че както в България, така и в държавите от ОИСР приходите в бюджета се формират основно от приходите от данъци. Наблюденията ни потвърждават, че всяка държава обособява своя данъчна система, включваща различните видове данъци, начините на облагане, отчитането и контрола върху тях, които от своя страна са отделни нейни подсистеми.

Данъчно-осигурителния процес и контрол се явяват като своеобразен инструмент за икономическа регулация и превенция, чрез която може да се влияе на потреблението, стимулират се икономическите процеси, насърчава се определени действия на данъкоплатците и се променят начините за вътрешна организация на отделните дружества, предприятия и организации.

В българското общество преобладава т.нар. йерархичен тип организационна култура, което означава, че придържането към твърди организационни структури и дейности, в които се внася контрол, се оценяват от членовете на обществото като ефективни и водещи до известна стабилност в бързо променящата се икономическа среда.

Налага се изводът, че данъчна администрация, която не се адаптира към все по-сложната среда, чрез организационни и технически иновации, бързо ще загуби способността си ефективно да събира данъци.

Теорията за публичния избор е отрасъл на икономиката, който се развива въз основа на проучването и взаимовръзката между данъчното облагане и публичните разходи. Обществото е достигнало до разбирането за необходимостта от обществени институции, които да регулират и обслужват процеса, за формиране и регулиране на колективните решения, които да увеличават общото благосъстояние.

Теорията на публичния избор, се стреми да предскаже, как поведението на индивидите, в тяхната политическа роля, като избиратели, данъкоплатци, политици, членове на политически партии, бюрократи, съдии и други членове на обществото, може да повлия на състоянието на обществото като цяло.

Извършването на ТМ може да даде предварителни отговори на институциите, така че да бъдат очертани контурите свързани с публичния избор на данъкоплатците. Прави се изводът, че ТМ се утвърждава като изключително успешен стратегически инструмент за анализ. Направените проучвания в настоящия дисертационен труд показват, че ТМ идентифицира някои аномалии и/или взаимовръзки, чрез които данъчните администрации могат да селектират по-удачно своето проактивно поведение. Така, те могат да си поставят нови цели спрямо данъчната политика и спрямо данъкоплатците, работейки в посока за намаляване на разходите както за обслужване на гражданите, така и на самите работещи в данъчните институции.

III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Съществените творчески приноси в дисертацията са предимно в приложно-теоретичен аспект и са свързани, както с анализ и изследване на данъчната политика и данъчните системи на държавите-членки на ОИСР от Европа, така и на извършения сравнителен анализ със същите в България. Извличането на знания от анализа на текст (*text mining* - *TM*, *text data mining* - *TDM*) е сравнително малко използван подход за проучване и сравнителен анализ в България. Резултатите от работата показват, че този подход може да бъде използван успешно и в сферата на данъчния контрол и данъчната политика. По-конкретно, научните и научно-приложните приноси в дисертацията могат да бъдат обобщени като:

1. Разкрити са връзки между публичния избор, особеностите на данъчния контрол и връзката му с нагласите в обществото.

2. Анализирано е съвременното състояние на данъците в държавите-членки на ОИСР от Европа (за периода 2008-2016 г.). Извършен е сравнителен анализ между установените данни за страните-членки и ОИСР и България.

3. Сравнително успешно е приложена техниката за анализ на текстове (TM), за изследване на използваната терминология в публичното пространство, на анализираните страни и общности, и в България.

4. Очертани са някои важни фактори за приложението на TM в работата на приходната администрация, с цел повишаване ефективността на данъчния контрол и данъчната политика на институциите.

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Студия

1. Публични разходи, ефективност и ефективност на данъчния контрол. // Есета по фискална политика : Част от колект. монография, януари 2018. – Варна : Lecti Book Studio, 2018, с.105-172. ISBN 978-619-192-232-1.

Доклади

2. Относно ефективността на контрола. // Евроинтеграционните процеси и предизвикателства пред стопанската отчетност, анализа и одита : Сб.доклади от междунар.науч.конф., 27-28 окт.2006. – Свищов : Академично изд.Ценов, 2006, с.438 – 442.

3. Подходи за определяне ефективността на държавния финансов контрол. // Счетоводство, анализ и контрол – теория и практика : Сб.докл. от науч.конф. – Варна : Унив.изд. Наука и икономика, 2007, с.176-180.

4. The Changes In the Tax Administration of Bulgaria For the Period 1998 – 2008 and Prospects For Development. // Intern. Conf on Business and Economy, 6 – 8 nov. 2008. – Constantza : Spiru Haret Univ., 2008, с.153 – 161.

5. Подходи за определяне на ефективността на данъчния контрол. // Предизвикателствата пред счетоводството и контрола : Сб. докл. от науч. конф., Варна, 1 -2 окт. 2010. – Варна : Унив. изд. Наука и икономика, 2011, с.329 – 334.

V. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Декларирам, че настоящият дисертационен труд е изцяло авторски продукт и при неговото разработване не са ползвани в нарушение на авторските им права чужди публикации и разработки.